

НЕОАВАНГАРДА КАО УМЕТНИЧКИ СИСТЕМ ИЗМЕЂУ ТРАДИЦИЈЕ И ЕКСПЕРИМЕНТА

Павловец М. Г. *Неоавангард в русскоязычной поэзии: вторая половина XX — начало XXI века*. Москва: Издательский дом Высшей школы экономики, 2025. — 536 с.

Монографија Михаила Павловца *Неоавангард у поезији на руском језику: друга половина XX — почетак XXI века*, објављена 2025. године, представља обимно и концептуално утемељено истраживање неоавангарде као специфичне уметничке појаве друге половине XX и почетка XXI века. Полазећи од широког корпуса теоријских увида и богатог аналитичког материјала, аутор настоји да превазиђе редукутивна тумачења која неоавангарду свде на скуп маргиналних или епигонских експеримената. Уместо тога, Павловец је посматра као релативно кохерентан уметнички систем, који се формира у сложеном, често противречном односу према историјској авангарди, али и у полемици са другим савременим песничким и теоријским моделима. Овакво проблематизовање термина омогућава да се неоавангарда сагледа не као периферна појава, већ као важан сегмент развоја модерне и постмодерне књижевности. Истовремено, иако присутна као континуирана песничка пракса, неоавангарда дуго остаје теоријски нестабилна и недовољно јасно дефинисана.

У теоријском смислу, један од кључних доприноса књиге јесте прецизно разликовање авангарде, неоавангарде и поставангарде, чиме се уводи неопходна појмовна јасноћа у поље које је често обележено термилошком неуједначеношћу. Павловец дефинише неоавангарду као међупозициону формацију: она истовремено наставља авангардну традицију и доводи је у питање, док се у односу на поставангарду задржава на страни експеримента и формалног истраживања. Посебно значајан теоријски оквир представља идеја кризе репрезентације, која се у неоавангарди испољава као померање тежишта са семантике на синтаксу и прагматику. Другим речима, уместо да буде усмерен на „шта“ текст значи, неоавангардно дело пре свега истражује „како“ текст функционише. Овим се уметност трансформише у простор експеримента над сопственим средствима, где форма постаје примарно поље истраживања.

За разлику од историјске авангарде, која је често била повезана са снажним идеолошким и друштвеним пројектима, неоавангарда се код Павловца тумачи као превасходно естетички пројекат. Она се дистанцира од политичке ангажованости и усмерава ка систематском испитивању могућности уметничког језика. Последица овог заокрета јесте померање фокуса: уместо револуционарног преображаја стварности, у средишту је револуција самог језика уметности. Управо у том контексту треба разумети и радикалне формалне експерименте неоавангарде, који доводе уметничку форму до крајњих граница — од минимализације, која се приближава „нултој форми“, до хиперкомплексних структура заснованих на строгим формалним ограничењима. У оба случаја реч је о истраживању граница онога што се уопште може сматрати поезијом.

Посебно место у монографији заузима анализа андерграунд културе, односно културе изван граница цензуре, у оквиру које се неоавангарда формира и развија. У условима институционалне изолације и одсуства званичног признања, неоавангардни аутори делују ван доминантних културних токова, што им омогућава већу слободу експеримента, али их истовремено упућује на алтернативне облике културне продукције. Павловец указује на то да андерграунд није само простор отпора, већ и простор интензивног културног рада: ту се систематски прикупља, архивира и реконструира наслеђе историјске авангарде, које се затим укључује у савремене песничке праксе. Овај процес открива специфичну временску логику неоавангарде: она није окренута искључиво будућности, као што је то био случај са раном авангардом, већ функционише ретроспективно, као покушај да се прекинута традиција настави и продужи у садашњости.

Структурно, монографија је организована у четири целине: теоријско-историјски оквир, анализа кључних представника неоавангарде (поетике Александра Кондратова, Константина К. Кузминског и трансфуриста, пре свега Ри Никонове), разматрање граничних и сродних песничких појава (поетског израза Хенриха Сапгира, Всеволода Некрасова и Лава Рубинштејна), као и приказ савремених неоавангардних пракси Сергеја Биријева и Германа Лукомњикова. Оваква композиција омогућава поступно увођење читаоца у проблематику, од општих теоријских питања ка конкретним примерима, чиме се постиже равнотежа између теорије и анализе. Посебно се издвајају делови текста у којима аутор комбинује историјски преглед са блиским читањем текстова, показујући како се општи појмови манифестују у конкретним песничким експериментима.

Најупечатљивији делови књиге свакако су они посвећени анализи појединачних аутора и њихових поетика. Тако, на пример, разматрање стваралаштва Александра Кондратова открива један од најрадикалнијих праваца неоавангарде — генеративну поезију, која доводи у питање саму идеју ауторства. Кроз употребу алгоритамских и комбинаторних поступака, поетски текст се више не доживљава као резултат индивидуалне инспирације, већ као производ одређеног система или процедуре. У том смислу, пројекат Кондратова се може разумети као покушај да се поезија организује као „матрица“ варијација, односно да се систематски испитају њени формални потенцијали. Истовремено, његови експерименти воде и у супротном правцу — ка редукцији и „нултој форми“, где се текст распада до звука, празнине или потпуног одсуства. Овакво кретање између конструкције и деструкције језика показује унутрашњу напетост неоавангарде и њену блиску повезаност са научно-технолошким дискурсом.

Анализа поезије Хенриха Сапгира показује другачији, али подједнако значајан правац развоја неоавангарде. За разлику од Кондратова, који тежи свеобухватном систему, Сапгир своју поетику гради око појединачног поступка, који доследно варира и испитује унутар текста. Његово стваралаштво развија се на пресеку авангардне експерименталности и постмодерне рефлексije, при чему поезија постаје простор истраживања самог језика и начина његовог функционисања. Деструкција форме код Сапгира обухвата семантички, синтаксички и прагматички ниво: текстови се распадају на фрагменте, „полуречи“ и празнине, а значење се више не нуди као готово, већ настаје у сарадњи са читаоцем. При томе, празнина не функционише као статичан знак одсуства, већ као динамичан простор потенцијалног смисла. На тај начин, Сапгир не укида традиционалну форму у потпуности, већ је доводи до границе препознатљивости, истовремено је разарајући и преобликујући.

Основни допринос монографије Павловца огледа се у томе што успева да систематизује досад фрагментарно и недовољно истражено поље и да неоавангарду утемељи као релевантну аналитичку категорију у историји руске књижевности. Посебно је важно што аутор одбацује поједностављене оцене о неоавангарди као искључиво секундарној или епигонској појави. Уместо тога, показује се да је реч о сложеном и унутрашње противречном уметничком систему, који истовремено наслеђује, преиспитује и трансформише авангардну традицију. Управо та двострукост — између наставка и прекида, између ретроспекције и иновације — чини неоавангарду теоријски изазовном, али и изузетно плодном за даља истраживања.

У целини посматрано, монографија Михаила Павловца представља значајан допринос проучавању руске књижевности XX века, али и шире, разумевању динамике књижевних авангарди. Њена вредност није само у обиљу анализираних материјала, већ и у јасно артикулисаном теоријском оквиру који омогућава да се неоавангарда сагледа као специфична и аутономна појава. Захваљујући томе, ова студија постаје неизоставна референца за даља истраживања односа између авангарде, неоавангарде и поставангарде, као и за разумевање савремених песничких процеса уопште.

Ана Цветковић
 Универзитет у Београду
 Филолошки факултет
 anushka.cvetkovic@gmail.com